

درختان کهنسال معرف تاریخ و تمدن همگرایی و همزیستی در استان یزد

محمد هادی راد

عضو هیئت علمی مرکز تحقیقات منابع طبیعی و امور دام استان یزد

سودابه کروری

عضو هیئت علمی مؤسسه تحقیقات جنگلها و مراتع کشور

مقدمه

درختان در اجتماع زیستی یکی از سیستمهای مهم حمایتبخش انسان به شمار می‌روند. جدا از اهمیت اقتصادی، بدون شک تضمین‌کننده بقاء و پایداری آب و خاک و هوای سالم هر سرزمینی هستند و پشتوانه مطمئنی برای نگهداری و توسعه سیستمهای کشاورزی و سایر منابع تغذیه انسان محسوب می‌شوند. درختان از دیرباز تاکنون پایه‌پای تکامل جوامع انسانی تکیه‌گاه استواری برای تداوم و ارتقای سطح کیفی زیست آنها بوده‌اند و هنوز هم وفادارانه خدمات بی‌دریغ خود را به بشریت عرضه می‌کنند. ولی باید اعتراف نمود که در هیچ برهه‌ای از تاریخ جوامع انسانی، حضور آنها تا این حد برای انسان سودمند و حیاتی نبوده و نیز هیچ‌گاه انسان موجودیت آنها را در سطحی اینچنین گسترده مورد تهدید قرار نداده است.

اهمیت حیاتی درختان در دنیای امروز تنها به دلیل ارزشهای اقتصادی آنها نیست، بلکه به دلیل ارزشهای غیرقابل‌جانشین زیست محیطی آنها است. برجستگی این اثر ارزشمند، خود

محصول مجموعه شرایط و عصری است که در آن به سر می‌بریم. عصری که در آن توانایی انسان در دگرگونی و مهار طبیعت روزبه‌روز گسترده‌تر می‌شود.

توجه به درختان که از عناصر مهم اقتصادی و زیست محیطی است در میان اقوام و ملل مختلف متفاوت است. کسانی که خود را وابسته و پرورده طبیعت می‌دانند به ناچار طبیعت پرست هستند. در اکثر کشورها درخت پرستی، سابقه کهنی دارد و هنوز هم در بسیاری از نقاط جهان مانند هندوستان درختان را مقدس می‌دانند. جایگاه درختان در اعتقادات ایرانیان از زمانهای بسیار کهن تا به امروز زبانزد خاص و عام بوده است. انسانهای بدوی بر این باور بوده‌اند که پاره‌ای از درختان قدرت باران‌سازی، درخشش خورشید و باروری زنان دارند را و بقایای این اعتقادات کم و بیش در جامعه ایرانی نیز باقیست. در دین میتراپیسم، درختان کهنسال برای ایرانیان بسیار مقدس بوده‌اند. زرتشت می‌گوید هر کس درخت کهنسالی را قطع کند باید منتظر مرگ خویش یا یکی از نزدیکانش باشد. در اوستا آسیب رساندن به درختان، گناه بزرگی بوده است. امرداد فرشته نگهبان درختان نامیده می‌شده است. به نظر ایرانیان قدیم، درختان انسانهای خوبی بودند که پس از مرگ به درخت تبدیل شده‌اند تا زندگی جاوید پیدا کنند.

از درختانی که بسیار مورد احترام ایرانیان بوده و هم اکنون نیز همچنان مقدس است می‌توان چنار را نام برد. در گذشته‌های دور در کنار اماکن مقدس زرتشتیان، این درخت همیشه وجود داشته است. در حال حاضر، نیز در بسیاری از امامزاده‌ها این درخت دیده می‌شود. مردم بر این درختان دخیل بسته‌اند و انتظار معجزه دارند.

هنری ماسه در کتاب *آداب ایرانی*، نمونه‌های زیادی از چنارهای مقدس را نام برده است. او بر این عقیده است که تک چنارهای کهنسال را در اغلب روستاهای ایران مقدس می‌شمارند. همچنین ایرانیان عقیده دارند که زرتشت درخت سرو را از بهشت به زمین آورده است. در فرهنگ معتقدات ایرانیان همچنین آمده است که مواظبت از درخت باعث طول عمر می‌شود و اگر کسی درختی را ببرد یا ریشه‌کن کند، عمرش کوتاه می‌شود. در اعتقادات دینی مسلمانان و به‌ویژه ایرانیان نیز کاشت درخت صدقه بوده و به گفته پیامبر اسلام (ص) شکستن شاخه درختان مانند شکستن بال فرشتگان است. به هر حال، کلیه آداب و رسوم چه به صورت قدیمی و چه

به صورت دگرگون شده امروزی از رابطه تنگاتنگ انسان با درختان حکایت دارد. آنچه ذکر شد فقط ابعاد معدودی از اعتقادات گذشته و حال بشریت، مسلمانها و همچنین مردم ایران را نسبت به درخت مشخص می کند.

اهمیت و ارزش درختان کهنسال به دلیل گذر از موانع اکولوژیک بر هیچ کس پوشیده نیست. درختان کهنسال طی سالیان متمادی و گاه هزاران سال تنشهای نامساعد محیطی را پشت سر گذاشته اند و اکنون از ذخایر ژنتیکی با ارزش در دسترس هستند. نگهداری و حفظ این آثار ارزشمند و بهره برداری مناسب به منظور ایجاد فضای سبز پایدار از وظایف شرعی و ملی هر ایرانی است.

در گذشته، تنها اعتقادات و همگرایی مردم زمینه حفظ و ادامه حیات تعداد معدودی از این درختان را فراهم کرده است. تاکنون حرکت قابل توجه و ملموسی را دستگاههای اجرایی و دولتی درخصوص حفظ و نگهداری از این درختان به عمل نیاورده اند. برای به دست آوردن اطلاعات نیز منابع چندانی در دسترس نیست و تنها در برخی کتب تاریخی و مطالعاتی به ذکر نام تعدادی از آنها اکتفا شده است. گروه مطالعات هامون در ۱۳۶۵ تعداد ۲۲ پایه از این درختان را از مناطق مختلف استان گزارش کرده است. درختان گزارش شده عبارتند از سرو با شش اصله، بنه با دو اصله، چنار با چهار اصله، گردو با سه اصله، توت با سه اصله، بید با یک اصله و شاه توت با دو اصله. نویسنده نیز تعدادی پایه کهنسال بنه را از مناطق مختلف استان گزارش کرده است.

در این مقاله، با معرفی تعدادی از درختان کهنسال استان یزد به شرایط زیستی و نقش و اهمیت آنها در هریک از مناطق رویش اشاره شده است. توجه به هریک از درختان در ایجاد فضای سبز پایدار و جلب توریست و به عنوان منابع با ارزش ژنتیکی از شاخص های این مقاله است.

مواد و روشها

پس از شناسایی مقدماتی پایه‌های دیرزیست در سطح استان با استفاده از منابع موجود و اطلاعات محلی، نسبت به تهیه شناسنامه برای هریک از درختان اقدام شد. اطلاعات جمع‌آوری شده شامل موقعیت جغرافیایی درخت، شرایط اکولوژیکی حاکم از قبیل آب و هوا، خاک، پوشش گیاهی مجاور، دسترسی به منابع آبی، تخمین سن تقریبی، آداب و رسوم و اعتقادات محلی و همچنین مورفولوژی درخت است.

ویژگیهای اکولوژیک استان یزد

استان یزد با مساحتی بالغ بر ۷۲۰۰۰ کیلومترمربع (به استثنای شهرستان طبس) دارای متوسط بارندگی سالانه ۱۱۰ میلی‌متر در منطقه‌ای خشک و کویری در بخش فلات مرکزی ایران واقع شده است. متوسط تبخیر سالانه ۳۴۴۰ میلی‌متر و متوسط دمای سالانه ۱۸ درجه سانتیگراد با حداکثر مطلق ۴۵ درجه و حداقل مطلق ۱۶ درجه سانتیگراد است. از این میزان بارندگی حدود ۵۲ درصد در زمستان، ۲۹ درصد در بهار و هجده درصد در پاییز نازل می‌شود. به دلیل حاکم بودن شرایط نامساعد بر غالب مناطق استان پوشش گیاهی وضعیت چندان مناسبی ندارد لیکن پوشش گیاهی موجود تنوع نسبتاً خوبی دارد. در استان یزد جز در موارد محدود، پوشش گیاهی چوبی به صورت جنگل مشاهده نمی‌شود. عمده گیاهان چوبی نیز از درختان و درختچه‌های مناطق خشک و نیمه‌خشک هستند. در برخی از نقاط، بقایایی از جنگلهای تخریب شده مناطق خشک و نیمه‌خشک مشاهده می‌گردد.

معرفی تعدادی از درختان کهنسال

براساس آخرین بررسی‌های به‌عمل آمده، تعداد درختان دیرزیست استان ۳۳ پایه است که در این میان شانزده پایه سوزنی برگ و هفده پایه پهن برگ است. سوزنی برگان شامل سرو یا زرین با سبزه پایه و کاج با یک پایه و ارس نیز با یک پایه و پهن‌برگان شامل چنار با هفت پایه، بنه یا پسته وحشی با هشت پایه، گردو با یک پایه و توت نیز با یک پایه است. با توجه به جایگاه سوزنی‌برگان و زیبایی این درختان و جایگاه خاص درختان سرو در اعتقادات مردم به‌ویژه

هموطنان زرتشتی، تعداد درختان دیرزیست سرو قابل توجه است. در بررسی به عمل آمده مشخص شد که منشأ ژنتیکی اکثر درختان کهنسال سرو استان یکسان است. پراکندگی این درختان در کنار آتشکده‌ها یا روستاهای زرتشتی‌نشین و وجود درختان چنار در کنار مساجد و دیگر اماکن مذهبی از نکات درخور توجه است.

سرو ابرکوه (۱)

محل استقرار این درخت در مرکز شهر ابرکوه با ارتفاع ۱۶۲۰ متر از سطح دریا است. خاک محل استقرار رسی - شنی و رنگ آن در عمق دو سانتیمتری قهوه‌ای کم‌رنگ است. در حال حاضر، اطراف درخت پارک ساخته شده است.

درخت تک پایه بوده و تعداد ۲۴ انشعاب اصلی با ارتفاع ۲۵ متر دارد (این ارتفاع واقعی نیست و قسمتی از تنه درخت به زیر خاک رفته است). ارتفاع ناحیه تشکیل تاج ۲/۱ متر، محیط یقه ۹/۶۲ متر، قطر حدودی تاج ۱۴/۷ متر و سن تقریبی ۴۵۰۰ تا ۵۰۰۰ سال تخمین زده می‌شود. درخت دارای پلاک میراث فرهنگی است. این درخت نزد اهالی محل تقرب خاصی دارد.

سرو ابرکوه (۲)

محل استقرار این سرو در مرکز شهر ابرکوه با ارتفاع ۱۶۲۰ متر از سطح دریاست. خاک محل استقرار شنی - رسی و رنگ آن در عمق دو سانتیمتری قهوه‌ای کمرنگ است. درخت تک‌پایه بوده و تعداد زیادی از انشعابات آن به دلایل مختلف قطع شده است. درخت در باغچه یک خانه قدیمی قرار گرفته و انشعابات متعددی دارد. در حال حاضر، درخت با آب شرب شهر آبیاری می‌شود. ارتفاع درخت هجده متر و ارتفاع ناحیه تشکیل تاج شش متر، محیط یقه ۵/۶ متر، قطر حدودی تاج ۸/۵ متر است. سن تقریبی ۱۰۰۰ تا ۱۵۰۰ سال تخمین زده می‌شود. این درخت پلاک میراث فرهنگی دارد.

سرو مبارکه تفت (۱)

محل استقرار این درخت در پنج کیلومتری شمال شرق تفت در منطقه مبارکه و در ارتفاع ۱۳۸۰ متری از سطح دریا قرار دارد. نوع خاک منطقه رویشی سبک و تا عمق دو سانتیمتری قهوه‌ای کمرنگ است. ارتفاع درخت پانزده متر، ارتفاع ناحیه تشکیل تاج ۲/۷ متر، محیط یقه ۳/۵ متر، قطر تقریبی تاج ۹/۴ متر و سن تقریبی بین ۶۰۰-۵۰۰ سال تخمین زده می‌شود. درخت دارای پلاک میراث فرهنگی است. در مجاور درخت آتشکده کوچکی وجود دارد که بیانگر تقدس درخت نزد زرتشتیان است.

سرو مبارکه تفت (۲)

این سرو در مجاور سرو شماره یک مبارکه است. پایگاه استقرار آن در پنج کیلومتری شهرستان تفت و در روستای مبارکه بوده با ارتفاع ۱۳۸۰ متر از سطح دریا، ارتفاع درخت ۱۵ متر، ارتفاع ناحیه تشکیل تاج ۲/۷ متر، محیط یقه ۳/۵ متر، قطر تقریبی تاج ۹/۴ متر و سن تقریبی بین ۶۰۰-۵۰۰ سال است. این درخت پلاک میراث فرهنگی دارد. درختان سرو شماره یک و دو مبارکه تشابه بسیار زیادی دارند که بیان‌کننده شرایط رشد و قدمت یکسان آنها است.

سرو چم تفت

محل استقرار این سرو در پنج کیلومتری شمال شرق تفت در روستای چم و در ارتفاع ۱۳۷۰ متر از سطح دریا قرار دارد. بافت خاک محل رویش رسی - شنی و قهوه‌ای رنگ است. ارتفاع درخت هجده متر، محیط یقه پنج متر، قطر حدودی تاج ۹/۵ متر و سن تقریبی درخت ۳۵۰۰ تا ۴۰۰۰ سال و بنا به روایتی دو هزار سال تخمین زده می‌شود. درخت دارای پلاک میراث فرهنگی است. درخت انشعابات متعدد دارد که برخی از آنها بر اثر عوامل نامساعد محیطی از جمله باد خشک شده است. برخی از افراد مسن معتقد هستند که شاخه‌ها بر اثر هجوم ملخ خشک شده و از بین رفته است. درخت در حیاط آتشکده زرتشتیان قرار گرفته و در کنار تنه آن جایگاهی برای روشن کردن شمع ساخته شده است.

سرو زین‌آباد تفت

پایگاه استقرار این درخت نیز در پنج کیلومتری شمال شرق تفت در روستای زین‌آباد در نزدیکی چم و مبارکه و در ارتفاع ۱۳۶۰ متری از سطح دریا قرار دارد. نوع بافت خاک رسی - شنی و قهوه‌ای رنگ است، ارتفاع درخت نه متر، ارتفاع ناحیه رویش تاج دو متر، محیط یقه دو متر و قطر حدودی تاج هفت متر با سن تقریبی ۲۰۰ سال است. محل تأمین آب مورد نیاز آن آب باران و آب شرب منطقه است. در مجاور درخت، درخت سرو دیگری قرار دارد که انشعابات فرعی دو درخت به صورت تاج کامل و توأمی درآمده است. در پشت دو درخت آتشکده بسیار کوچکی ساخته شده است.

سرو درپید یزد (۱)

محل استقرار این سرو در سی کیلومتری شمال شرق شهر یزد و در روستای درپید در ارتفاع ۲۵۵۰ متری از سطح دریا قرار گرفته است. خاک منطقه رسی - شنی و در عمق دو سانتیمتری قهوه‌ای است. ارتفاع درخت ۲۱ متر، ارتفاع ناحیه تشکیل تاج چهار متر، محیط یقه ۵/۸ متر و قطر حدودی تاج ۱۵ متر است. سن تقریبی هزار سال تخمین زده می‌شود. درخت در نزد اهالی محل تقرب خاصی دارد.

سرو درپید یزد (۲)

محل استقرار درخت مشابه سرو شماره یک درپید است، ارتفاع درخت ۱۹ متر، ارتفاع ناحیه تشکیل تاج سه متر، محیط یقه ۳/۷ متر و قطر حدودی تاج ده متر، سن تقریبی ۱۵۰ تا ۲۰۰ سال تخمین زده می‌شود. در مجاورت درخت، درخت کوچکی حاصل از زادآوری طبیعی آن به چشم می‌خورد.

سرو درپید یزد (۳)

محل استقرار درخت مشابه سرو شماره یک درپید بوده، درخت کاملاً سالم و ارتفاع آن ۱۱ متر است. ارتفاع ناحیه تشکیل تاج سه متر، محیط یقه ۱/۵ متر است، سن تقریبی درخت هزار سال تخمین زده می‌شود. درخت انشعابات زیادی دارد و در گذشته پناهگاهی برای جلوگیری از حمله اشراز بوده است.

سرو درپید یزد (۴)

پایگاه استقرار این درخت نیز مشابه سرو شماره یک درپید است. درخت کاملاً سالم و ارتفاع آن ۱۱ متر، ارتفاع ناحیه تشکیل تاج ۳/۷ متر، محیط یقه ۱/۲ متر و قطر حدودی تاج هفت متر است. سن تقریبی درخت ۱۵۰ تا ۲۰۰ سال تخمین زده می‌شود. در اطراف درخت تعدادی پایه‌های جوان وجود دارد که بیان‌کننده زادآوری طبیعی درخت است. منبع تأمین‌کننده آب مورد نیاز سروهای درپید عمدتاً ناشی از آبیاری درختان میوه اطراف است. براساس مطالعات انجام شده به نظر می‌رسد تمام سروهای درپید منشأ یکسانی دارند و از یک والد منشأ گرفته‌اند.

سرو فیروزآباد

پایگاه استقرار این درخت در منطقه فیروزآباد اشکذر با ارتفاع ۱۲۲۰ متر از سطح دریا قرار دارد. بافت خاک محل رویش رسی- شنی و رنگ آن قهوه‌ای روشن است. درخت در کنار باغهای میوه که در حال حاضر مشاهده می‌شود. این درخت هفت انشعاب دارد که چهار عدد از آن بر اثر وزش باد شکسته است. در حال حاضر، ارتفاع درخت ۲۰ متر است که ارتفاع حقیقی درخت نیست. محیط یقه ۳/۴ متر و قطر حدودی تاج ۸/۴ متر است. سن تقریبی درخت حدود ۱۷۰۰ سال تخمین زده می‌شود. محل تامین آب مورد نیاز درخت آب قنات و آب باران است. درخت پلاک میراث فرهنگی دارد. قوه نامیه درخت ۶۲ درصد اندازه‌گیری شده است.

سرو چک چک

محل استقرار این درخت در روستای چک چک و در فاصله ۴۸ کیلومتری شمال شرق اردکان با ارتفاع ۱۷۰۰ متر از سطح دریا است. بافت خاک محل رویش شنی-رسی و قهوه‌ای روشن بوده و محل استقرار کوهستانی است. تاج درخت سالم و سرزنده و با سیمی به ساختمان مجاور بسته شده است. ارتفاع درخت ۲۷ متر و ارتفاع ناحیه تشکیل تاج چهار متر، محیط یقه ۱/۱ متر و قطر حدودی تاج سه متر است. سن تقریبی درخت را دویست سال تخمین زده‌اند. درخت به ظاهر از آب باران و آب قنات مجاور استفاده می‌نماید. درخت پلاک میراث فرهنگی دارد.

سرو منگ‌آباد مهریز

پایگاه استقرار این سرو در روستای منگ‌آباد، مجاور شهرستان مهریز و در ارتفاع ۱۵۰۰ متری از سطح دریا قرار دارد. خاک منطقه رسی- شنی و رنگ ظاهری خاک در عمق دو سانتیمتری قهوه‌ای کم‌رنگ است. درخت تک‌پایه و وضعیت نسبتاً مطلوبی دارد. ارتفاع درخت چهارده متر، ارتفاع ناحیه تشکیل تاج دو متر، محیط یقه ۵/۷۶ متر، قطر حدودی تاج ۱۱/۴ متر بوده و سن تقریبی درخت ۴۵۰۰ تا ۵۰۰۰ سال تخمین زده می‌شود. منبع تأمین رطوبت مورد نیاز آبیاری و آب باران است. درخت پلاک میراث فرهنگی دارد.

ارس باجگان بافق

محل استقرار این درخت در مجاورت روستای باجگان بافق و نزدیکی منطقه شیطان در ارتفاع ۲۴۰۰ متری از سطح دریاست. خاک منطقه شنی و رنگ آن قهوه‌ای روشن است. درخت در شرایط طبیعی و در دامنه ارتفاعات روستای باجگان قرار دارد. درخت وضعیت نسبتاً مناسبی دارد ولیکن تعدادی از انشعابات آن را باد شکسته است. ارتفاع درخت هفت متر، ارتفاع ناحیه تشکیل تاج ۱/۵ متر، محیط یقه ۲/۴ و قطر حدودی تاج درخت ۱۲ متر است. درخت زادآوری محدود دارد و به دلیل مشکلات موجود در جوانه‌زنی بذر می‌توان از طرق غیرجنسی آن را تکثیر کرد و مورد استفاده قرار داد.

چنار باجگان بافق

پایگاه استقرار این درخت در ارتفاع ۲۴۰۰ متری از سطح دریا در هشتاد کیلومتری جنوب شرقی بافق در روستای باجگان قرار دارد. درخت در مجاورت باغهای میوه و در نزدیکی استخر آب مستقر است. خاک محل رسی - شنی و رنگ ظاهری خاک قهوه‌ای کم‌رنگ است. درخت تک‌پایه بوده و از نظر ظاهری تقریباً سالم است. این درخت سه شاخه قطور دارد که محیط هرکدام بالغ بر ۲/۵ متر است. بنابه اظهار نظر اهالی برخی از شاخه‌های درخت خود به خود شکسته است. ارتفاع درخت ۳۴ متر، ارتفاع ناحیه تشکیل تاج سه متر، محیط یقه ۷/۶ متر و قطر حدودی تاج ۲۹ متر است.

چنار تنگ چنار مهریز

پایگاه استقرار درخت در ارتفاع ۲۷۲۰ متری از سطح دریا در ۴۲ کیلومتری جنوب مهریز در منطقه تنگ چنار قرار دارد. خاک محل رسی- شنی و رنگ خاک قهوه‌ای کمرنگ است. در اطراف درخت باغهای تخریب‌یافته پسته و انار مشاهده می‌شود. در کنار درخت یک رشته قنات وجود دارد که درخت از آب آن استفاده می‌کند. درخت تک پایه بوده و هم‌اکنون دارای ۱۱ شاخه فرعی است. ارتفاع درخت نوزده متر، ارتفاع تشکیل تاج سه متر، محیط یقه ۱۴/۴ متر و قطر حدودی تاج ۱۹ متر است. سن درخت ۱۱۰۰ تا ۱۲۰۰ سال تخمین زده می‌شود. درخت پلاک میراث فرهنگی دارد. اهالی محل معتقدند درخت هر هزار سال یک بار آتش می‌گیرد و خود به خود خاموش می‌شود و به همین دلیل حدود ۲۰ سال پیش آتش گرفته و حدود چهار شاخه قطور آن نیز قطع شده است.

چنار طزرجان

محل استقرار این چنار در ارتفاع ۲۴۸۰ متری از سطح دریا و در صد کیلومتری جنوب تفت در منطقه طزرجان قرار گرفته است. خاک محل رسی- شنی و رنگ آن قهوه‌ای کمرنگ است. درخت با درختان میوه نظیر توت و گردو همزیست است. درخت تک‌پایه بوده و بخشی از تنه اصلی خشک شده است. درخت چهار شاخه فرعی دارد. ارتفاع آن چهارده متر و ناحیه تشکیل تاج ۲/۸ متر و محیط یقه ۷/۴ متر و قطر حدودی تاج ۱۶/۵ متر است. سن درخت نهصد سال تخمین زده می‌شود.

چنار نصرآباد

پایگاه استقرار این چنار در ارتفاع ۲۶۲۰ متری از سطح دریا و در ۳۷ کیلومتری شمال غرب تفت در روستای نصرآباد واقع شده است. نوع خاک منطقه شنی-رسی و رنگ آن قهوه‌ای کم‌رنگ است و مجاور درخت، باغهای میوه مشاهده می‌شود. درخت تک پایه بوده و درون تنه آن تحت تأثیر پوک شدن و آتش‌سوزی خالی شده و شاخه‌های اصلی درخت بریده شده است. شاخه‌های کنونی همگی جوان هستند. محیط یقه ۱۱/۳ متر، ارتفاع آن ۱۳ متر، ارتفاع ناحیه تشکیل تاج ۲/۷ متر و قطر حدودی تاج ۱۹/۳ متر است. سن تقریبی درخت ۱۵۰۰ سال تخمین زده می‌شود.

چنار اسلامیه

پایگاه استقرار این درخت در ارتفاع ۱۸۰۰ متری از سطح دریا و در ده کیلومتری جنوب غربی تفت در روستای اسلامیه قرار دارد. خاک منطقه رسی- شنی و رنگ ظاهری خاک قهوه‌ای کم‌رنگ است. در مجاورت درخت باغهای انار و انجیر مشاهده می‌شود. درخت از آب قنات مجاور استفاده می‌کند. تک‌پایه بوده و بر اثر پوک شدن داخل تنه سوراخ است (محوطه داخل درخت در گذشته دکه کفاشی بوده است). شاخه‌های درخت برای ساخت در و پنجره مدرسه در گذشته نه‌چندان دور بریده شده است. در حال حاضر، شاخه‌های اصلی جوان و بخشی از شاخه‌ها به همراه قسمتی از تنه درخت بر اثر وزش باد شکسته و از بین رفته است. ارتفاع درخت ۱۴ متر، ارتفاع تشکیل تاج ۴/۳ متر، محیط یقه ۱۳/۵ متر و قطر حدودی تاج ۲۱/۳ متر است. سن تقریبی درخت ۱۵۰۰ سال تخمین زده می‌شود و پلاک میراث فرهنگی دارد.

چنار تلکین آباد نیر

این درخت در ارتفاع ۳۱۰۰ متری از سطح دریا در ۶۲ کیلومتری جنوب تفت و حوالی مزرعه‌نو در منطقه تلکین‌آباد قرار دارد. خاک منطقه شنی و رنگ آن قهوه‌ای کم‌رنگ است. درخت با پایه‌های انار و بادام همزیست است. در نزدیکی درخت قنات و استخر آب وجود دارد. درخت تک‌پایه و کاملاً سالم است. به گفته اهالی حدود ۹۵۰ سال پیش آتش گرفته و تا نزدیکی یقه سوخته و دوباره رشد کرده است. حدود پنجاه سال پیش یکی از شاخه‌های قطور درخت بریده شده و برای ساخت نخل به‌کار رفته است. ارتفاع درخت ۱۴ متر، ارتفاع ناحیه تشکیل تاج سه متر، محیط یقه ۱۲/۳ متر و قطر حدودی تاج ۱۸/۵ متر است. سن تقریبی آن دو هزار سال تخمین زده می‌شود.

چنار چک چک

پایگاه استقرار این درخت در ارتفاع ۱۷۰۰ متری از سطح دریا و در روستای چک چک در ۴۸ کیلومتری شمال شرق اردکان قرار دارد. بافت خاک شنی-رسی و رنگ آن قهوه‌ای روشن است. با گیاهانی چون داغداغان، انار، مورت، بید، سرو و انجیر کوهی همزیست است. درخت تک‌پایه، تنه آن به نسبت سالم ولی دو شاخه فرعی آن با ریزش کوه شکسته است. ارتفاع درخت حدود چهارده متر، قطر یقه چهار متر، ارتفاع ناحیه تشکیل تاج چهار متر و قطر حدودی تاج ۱۶۶ متر است. سن تقریبی درخت ۱۴۰۰ سال تخمین زده می‌شود. حدود پنجاه سال پیش درخت خود به خود آتش گرفته و تا نزدیکی سطح خاک از بین رفته است. درخت شدیداً مورد عنایت و توجه زرتشتیان است. در بین زرتشتیان این اعتقاد وجود دارد که زمان حمله اعراب، شهربانو همسر امام حسین (ع) در حین فرار عسائی در دست داشته است که در این منطقه انداخته و به حکمت خداوند سبز شده است.

گردوی نیر

این درخت در ارتفاع سه هزار متری از سطح دریا در شصت کیلومتری جنوب تفت در نزدیکی ترکیب آباد و در منطقه مزرعه نو قرار دارد. خاک منطقه شنی و رنگ آن قهوه‌ای کمرنگ و با درختانی چون بادام، انار، زردآلو همزیست است. درخت تک‌پایه بوده و از نظر ظاهری قسمتهای سوخته روی تنه درخت مشاهده می‌شود. به گفته اهالی حدود ۱۵۰ سال پیش آتش گرفته و قسمت عمده‌ای از تنه درخت سوخته است. بعد از رویش مجدد شاخه‌های فرعی تنومند کنونی به وجود آمده است. ارتفاع درخت یازده متر، ارتفاع ناحیه تشکیل تاج سه متر، محیط یقه ۱۱/۷ متر و قطر حدودی تاج ۱۶ متر است. سن درخت ۸۰۰ تا ۱۲۰۰ سال تخمین زده می‌شود.

نتیجه گیری

وجود شرایط اکولوژی متنوع در استان و پراکندگی درختان دیرزیست در اقالیم مختلف موقعیت مناسبی را برای انجام مطالعات لازم و بهره‌برداری متنوع از این درختان فراهم کرده است اگرچه در این مقاله به درختان دیرزیست سوزنی برگ استان اشاره شده و آنها معرفی شده‌اند تنوع گونه‌های مختلف و تعداد آنها می‌تواند توصیه‌های مناسبی را در کاربرد آنها در فضای سبز شهری به همراه داشته‌باشد.

اکثر درختان دیر زیست استان برای ایرانیان قدیم و زرتشتیان، مقدس و این خود عامل موثری در حفظ و حراست از آنها بوده است. این اعتقادات هنوز هم در اکثر مناطق و برای بیشتر درختان پابرجا و در نسل جوان نیز نفوذ و رسوخ کرده است. طبیعی است که با شناسایی و معرفی آنها به‌عنوان آثار ملی می‌تواند پیامدهای بسیار ارزشمندی را در حفظ و نگهداری از آنها به دنبال داشته باشد. در بعضی از مناطق و برای تعدادی از درختان به دلیل احترام و ارزش بیش از حدی که برای آنها قائل شده‌اند ناخواسته آنها را در معرض خطر قرار داده‌اند. ساخت پارک مجاورت درختان یا قرار دادن آنها در مسیر آسفالت‌ها برای بازدید یا جلوگیری از کشت و کار در مجاور درختان برای حفظ آنها، عواملی هستند که پیامدهای ناخوشایندی را به دنبال خواهند داشت. امید است با عنایت بیشتر مسئولان و توجه خاص محققان برنامه‌ریزی مناسبی برای بهره‌برداری از آنها که ذخایر ژنتیکی و همچنین آثار ملی هستند صورت گیرد.

شعر زیر را درباره درختان دیرزیست یکی از دوستداران طبیعت متخلص به «یار سبز» سروده است.

هزاران هزاران درخت کهن	بدین مهد فرهنگ و نغز سخن
یکی پرتو از خلقت کبریاست	به هر کوه و دشتی که بینی به پاست
به رخسار سرو و به زلف ولیک	ز پندار و گفتار و کردار نیک
به چشم دل آن را توان خواند باز	به صد خط زرین نوشته است راز
به راز شگرفی توان دیر زیست	که هر کهنه‌داری درونش تهیست
درون حقایق ز ژرفا شکافت	بدان راز هم می‌توان دست یافت

درخت کهن دفتر رازهاست
چو تقویم دیروز و امروز ماست
کنون گر بیایی به یزدان رهی
گر اندیشه پاک در سر نهی
توان خواندن اسرار فردا در آن
به شرطی که پاسش بداری به جان

پیشنهادها

- ۱- به رغم شناسایی تعداد زیادی از درختان دیرزیست استان، شناسایی دیگر درختان دیرزیست ادامه یافته و به مسئولان و عموم مردم معرفی شوند.
- ۲- برنامه‌ریزی مدونی را برای حفظ و نگهداری این درختان مسئولان امر صورت دهند. یقیناً ثبت تمامی آنها اثر فرهنگی ارزشمندی خواهد بود.
- ۳- با توجه به اشتیاق جهانیان و به‌ویژه محققان علوم طبیعی برای بازدید از این آثار ارزشمند، زمینه بازدید و بهره‌برداری از آنها که عاملی برای جلب توریست است فراهم شود.
- ۴- با توجه به سازگاری بسیار بالای آنها با شرایط نامساعد محیطی، کاربرد آنها در فضای سبز شهری به منظور برخورداری از فضای سبز پایدار کاملاً توصیه شود.
- ۵- ایجاد باغ بوتانیک درختان کهنسال یا دیرزیست استان در مرکز استان برای بازدید و جلب توریست حائز اهمیت بوده که این امر را اداره کل منابع طبیعی، مرکز تحقیقات منابع طبیعی و امور دام استان یزد و موسسه تحقیقات جنگلها و مراتع پیگیری می‌کنند.

منابع

- راد، محمد هادی، بررسی عوامل موثر در پراکنش گونه‌های پسته وحشی در استان یزد، مرکز تحقیقات منابع طبیعی و امور دام استان یزد، ۱۳۸۰
- کرووری، سودابه و فاطمه معقولی و محمد میتنی‌زاده و محمد هادی راد، معرفی سروهای دیرزیست استان یزد و بررسی قرابت ژنتیکی آنها با یکدیگر، جنگل و مرتع، شماره ۴۲، بهار ۱۳۷۸.
- کرووری، سودابه و فاطمه معقولی و محمد هادی راد و محمد میتنی‌زاده، درختان دیرزیست استان یزد، جنگل و مرتع، شماره ۴۱، زمستان ۱۳۷۷.
- گروه مطالعات هامون، مطالعه جامع توسعه اقتصادی و اجتماعی استان یزد، جلد سوم، منابع طبیعی، وزارت برنامه و بودجه، ۱۳۶۵.
- مجنونیان، هندیک، درختان و محیط زیست، سازمان حفاظت محیط زیست، ۱۳۶۹.